

Становище

за дисертационния труд на Румен Шивачев „Бай Ганьо – мит и образ”

от доц. д-р *Емил Димитров*

Представеният дисертационен труд на Румен Шивачев на тема „Бай Ганьо – мит и образ” е изследван, което по своя размах, промисленост и завършеност значително надвишава изискванията за дисертационен труд, т.е. тук най-малкият проблем е този за привеждане на научния статус на дисертанта в съответствие с достойнствата на предложения труд, който има всички белези на „книга на живота”. Според мен проблемът се крие точно тук – в жизнената „прекаленост” и свръх-щедрост: авторът е отпуснал на своя труд повече сили и най-вече време, отколкото той заслужава. В последното се крие опасността в края на краищата книгата да се размине със своя читател, понеже твърде много е закъсняла за срещата си с него (хуманитаристите трябва веднъж завинаги да се разделят с илюзията за „вечността” на своя продукт, неизбежно зависим от интелектуални моди и най-вече от поколенчески и светогледни оптики).

Монументалният дисертационен труд се състои от увод, 6 глави, заключение и библиография; обемът доближава 400 станд. страници. Започвайки отзад напред, ще отбележа, че недостатъците на приложената библиография се състоят не толкова в това, че тя не е оформена според приетите стандарти, колкото в това, че тук липсва *необходима* информация: така например не са изписани заглавията на статиите на цитираните автори, а е посочено единствено периодичното издание, където те са публикувани; добре би било библиографията да се „йерархизира” – на преден план да се изведат съчиненията на Алеко Константинов и тези на К.Г. Юнг, послужили за методология на изследването, след това да се посочат използваните монографии и сборници, а накрая – статиите.

Разбира се, най-важното в един труд е самият той, а не приложенията към него, колкото и те да са неотнимаеми от основния текст.

Най-важният принос и заслуга на Р. Шивачев виждам в усилията му да въведе в българското литературно поле достиженията на аналитичната психология на Карл Густав Юнг (автор, който благодарение на свои верни адепти е широко издаван в България през последните две десетилетия); няма спор, че положените усилия за разширяване хоризонта на българското литературознание могат само да бъдат адмирирани. Несъмнено, авторът е усвоил добре понятийния апарат на аналитичната психология и умее да си служи с него („архетип”, „анимус”, „анима”, „психична сянка” и т.н.). Тук обаче бих формулирал следния проблем, който не е експлицитно изразен: от една страна, изследването се основава на юнгианската методология, от друга то непрекъснато сякаш се стреми да я оправдае, т.е. тук методологията не работи „тихо”, „зад кадър”, а някак твърде властно се намесва, непрекъснато се самоманifestира. Получава се така, че трудът като че ли едновременно е посветен и на „Бай Ганьо”, и на аналитичната психология, а свръхзадачата на автора е обосноваването на приложимостта на методите на аналитичната психология към българската (и всяка друга) литературна история. Авторът не толкова се води от иманентната логика на разгръщане на своя предмет (образът на Бай Ганьо), колкото от възможността му да илюстрира избраната методология. Не забелязах някъде да се отговаря на логичните въпроси: къде, в коя точка предметът *не* отговаря на метода и не съвпада с него, в какво той го превъзхожда? Методът на аналитичната психология ли е иманентният метод на предмета? (С други думи, Бай Ганьо и „Бай Ганьо” описват ли се „без остатък” от този метод?)

И така, основната теза на труда, прокарана през цялото изложение, е следната – Бай Ганьо е *архетипен образ*, а неговите превращения гарантират безсмъртието на

архетипа-герой, неговата вечност. Тук логичен е въпросът: защо авторът пропуска да се занимае със „самостта“ (Selbst) – архетипът на целостността според Юнг, символ на пълнотата на човешкия потенциал и единството на личността? Притежава ли Бай Ганьо самост? Личност ли е той? Не намирам отговори на тези логични от гледната точка на Юнг въпроси.

Несъмнена е избирателността на рецептивните подходи; в труда изследванията на Ив. Шишманов и Г. Константинов (двама от многобройните автори по темата) са представени несъразмерно детайлно (гл. 3 и 4 – централни за целия труд). Странният на пръв поглед избор, изглежда, намира обяснение в признанието (изрично формулирано в автореферата): „Г. Константинов е един от малкото автори, които не се дистанцират и не се изолират от мрачния Алеков герой, а сами се поставят в потока на времето и изтъкват риска да се окажат в същото негово положение, ако не се опитат да го разберат и да го обективират.” С други думи, за Румен Шивачев е съществено важна гледната точка на *разбирането*, на осветляването на предмета „отвътре”. От друга страна, важен за него е „отвесеът” към Паисий и тук той в лицето на Ив. Шишманов и Г. Константинов намира необходимите му авторитетни съмишленици и „предшественици”. Една реплика: „юрод” у Паисий не е нищо друго, освен църковнославянското „юродив(ый)” – свят безумец, но вече лишен от своята святост и запокитен на стъгдата на историята.

Текстът на дисертационния труд е сложно организиран, като постепенно интервенира в ширина и дълбина; прилича ми на делта на река с различни „ръкави”, всеки един от които изразява „цялата река”. Един от „страничните ефекти” на изследването са някои продуктивни понятия, например това за *рупорен образ* („Рупорният образ е посредник при авторовите критики, идеи и послания. Той стои между самия автор и обекта. Авторът се въплъщава в рупорния образ и възниква поле на идентичност между двамата”). Същото може да се каже за някои твърде сполучливи неологизми, например *всесмях*, *светопозиция*.

Трудът на Румен Шивачев е пределен израз и манифестация на една особеност на българската култура, в която „Бай Ганьо” е, несъмнено, най-хиперинтерпретираният текст. „Байганьознанието” очевидно е израз на своеобразна „байганьофилия”. В този образ (за който изпитвам съмнения в неговата символност) се вижда *всичко*, но той си остава точно толкова непреводим, колкото е бил „в начало” и това е сериозно основание за усъмняване в неговата универсалност и архетипичност. Интерпретациите на образа стават все по-сложни и, съответно, все по-разминаващи се с пестеливата реалност на текста (между другото, впечатлението е, че сред многообразието от интерпретации липсва тъкмо добросъвестното литературоведско изследване, което да тръгва от текста, неговата организация и функциониране, от „предмета”, а не от метода и теорията). Ако целта е била да се покаже, че е възможна юнгианска интерпретация на „Бай Ганьо”, то тя, несъмнено, е постигната. Да се готвят Витгенщайн и Попър (в контекста на „съвременните реалности” логично би било издигането на тезата за Бай Ганьо като агент на „отвореното общество”, пионер на „пазарната икономика” и радетел за „Обединена Европа”)...

Признавам неспособността си да видя фундаменталната важност на образа на Бай Ганьо за схващането на „българското”, както и централното място и значение на едноименното произведение за българската литература. Сравненията пък на „Бай Ганьо” с „Фауст” или „Дон Кихот” не мога, изглежда, да възприемам другояче, освен като куриози. Вярно, по принцип всичко може да се сравнява с всичко и всеки – с всекиго (най-малкото по принципа: „за разлика от X, в У намираме това и това”), но за да не генерира сравнението комични ефекти, както в случая, правилото, което трябва да се следва, е това, че се сравняват само *сравними величини*, като същевременно се избягват неуместните хиперболизации.

С други думи, интервенцията на все по-сложни и модерни методологии върху текстовото „тяло” на „Бай Ганьо” схващам не като Път, а по-скоро като „път без изход”. Връщайки се към предназначението на настоящето становище, отново ще подчертая: несъмнено, дисертационният труд значително надвишава изискванията за получаване на образователната и научна степен „доктор”, което формулира задачата ни като препотвърждаване и рационално обосноваване на една очевидност.

И така, пледирам убедено за присъждането на Румен Шивачев на образователната и научна степен „доктор”.

21 май 2016 г., София

С уважение:

Доц. д-р Емил Димитров